

Australopithisch

Oudemans: Annelies, je hebt het protocol heel goed gedaan. Alleen is het geen *Kortschluss* maar een *Kurzschluß*. Er zaten gelukkig niet zoveel namen in...dus het ging vrij goed! Maar dat is wel weer zó triest eigenlijk: want het was een *afschuwelijk* college de vorige keer, maar in de tekst is dat niet vast te houden. Dat is zó australopithisch, zó prosodisch: dat kun je niet weergeven. Dat is grappig – het eigenlijk leek net: ‘god-ja-ook-weer-een-college’.

Stijn: Wat is ‘australopithisch’?

Oudemans: Dat komt van *australopithicus* en dat is een bijvoeglijk naamwoord dat ik hoogstpersoonlijk heb gemaakt. Het is een woord dat ik heel vaak gebruik.

Stijn: Maar wat wil dat zeggen?

Oudemans: Dat wil zeggen dat het van vóór de gearticuleerde taal is; oorspronkelijker. Ok, ik neem aan dat niemand verder bezwaren heeft tegen Annelies? Met betrekking tot het besprokene: Laura gaat ons verrassen!

Waarom is *Selbigkeit* tijd? Het gevaar van het aannemen van quasi-causale verbanden.

Laura: Ik snap niet dat de interpretatie van de dood vooraf gaat aan de wetenschap. Jij [Oudemans] hebt toen gezegd: “Wat is hier nu dat ‘voor’ en dat ‘na’?” Toen zijn we daarna meteen naar die *Selbigkeit* gesprongen. Maar ik zie niet hoe dat ‘voor’ en dat ‘na’ met die *Selbigkeit* zouden samenhangen – als dat al zo zou zijn.

Oudemans: Oh...ja-ja...iemand??

Katja: We hadden bij de voorbespreking wel iets dat er op leek: namelijk de vraag of die *Selbigkeit* altijd een ‘nog niet’ is – of het altijd een weigering en voorbehoud is in de modus van het ‘nog niet’. Want wat is er dan ‘nog niet’ aan als je door het bos loopt en je hoort die takken tegen elkaar gaan?

Oudemans: Ja. Wat is daar dan ‘nog niet’? Dat kun je zelf wel beantwoorden...!

Katja: Eeh...ik weet niet goed wat daar ‘nog niet’ aan is...

Oudemans: Dat is toch duidelijk?

[*stilte*]

Christian: Ik heb dat geprobeerd daarmee te beantwoorden, dat dat juist het moment is waarop je merkt dat jij met die takken niks te schaffen hebt en die takken niets met jou. Of je er nou bent of niet – die takken die gaan door met dat geluid maken. Je kan ze wel weer present stellen, maar die takken die laten zich daar niets aan gelegen liggen.

Katja: Maar ‘nog niet’ heeft met tijd te maken. Wat hebben die takken dan met tijd en met ‘toekomstig zijn’ te maken?

Christian: Daarvan kun je zeggen: zelfs die planten gaan dood. Ik las laatst het gedicht *Kleine Aster* van Gottfried Benn. Die aster dat is een herfstbloem. In het gedicht is er een arts (misschien Gottfried Benn – maar dat doet er verder niet toe) die het lijk van een verdronken man op tafel krijgt. En het rare is: dat lijk heeft een aster tussen zijn tanden. Dus normaalgesproken is die arts pathologisch bezig. Dus die arts die gaat ook dat lijk opensnijden – maar die bloem is op dat moment, denk ik, iets wat de mens ook op zijn eigen sterfelijkheid zou kunnen wijzen. Ik denk dat daar ook een ‘nog niet’ is. Ook jij bent *zusammenghörig* met die bloem: niet alleen omdat je niet bij die bloem kan, maar ook omdat die bloemen ook sterfelijk zijn.

Nickie: Is dat nou een antwoord op Laura's vraag?

Christian: Waarom niet?

Oudemans: Nou...bijvoorbeeld omdat het er niets mee te maken heeft??

Christian: Maar jij voelt dit dus *niet* zo? Je vraag klonk een beetje retorisch. Maar wat zou jij antwoorden?

Nickie: Ik heb geen antwoord. Maar het punt was dat er hele snelle stappen worden gezet.

Maar jij maakt nog een veel grotere stap.

Christian: Maak jij dan eens kleinere stappen! Het zal best dat het shit is. Ik probeer maar wat. Misschien iemand anders...??

Theo: Ik denk dat waar we het toen over hadden was: vroeger dacht men dat er iets aan de wetenschap voor af zou moeten gaan – namelijk filosofie. De filosofie zou op twee manieren vooraf moeten gaan aan de wetenschap – ten eerste gewoon chronologisch (wat je het eerste moet doen, voordat...), maar vooral ook ten tweede: a priori. Vervolgens kun je dan op basis van wat je in de filosofie a priori allemaal hebt ontdekt wetenschap gaan doen. De stap die dan heel erg snel ging – dat geef ik direct toe – dat is dat je *niet* iets gaat doen wat geheel *anders* is dan de wetenschap en er aan *vooraf* gaat, *maar* dat wat je doet eigenlijk *hetzelfde* is als de wetenschap. We het er in de vorige collegereeks over gehad dat je het dan gaat hebben over de wetenschap *zelf*: niet iets anders dan de wetenschap, maar de wetenschap zelf in zijn *gestemdheid* – of hoe je dat ook wil noemen. Het is dus het hetzelfde – nou ja, dus niet hetzelfde, maar ook weer wel.

Oudemans: Kijk – je moet wel de goede volgorde hebben. In het protocol staat het volgens mij heel erg goed. Theo zegt: “De wetenschap heeft een filosofische grond nodig”. Als dat zo is, dan moeten we het boek sluiten, want dan zou filosofie quasi-causaal, transcendentiaal of wat ook zijn. Dan krijg je de meest idiote trappen van alsmaar diepere mogelijkhedenvoorwaarden, waar je altijd het probleem hebt hoe je ooit waar zou kunnen maken dat het één – op wat voor manier dan ook – moverend is voor het ander? Dáár gaat het om. Toen heb ik gezegd: als je hier iets wil zeggen, dan kan dat alleen maar gaan via hetgeen wij *Selbigkeit* noemen, namelijk een *uit elkaar* dat een *tot elkaar* is – zonder dat er ook maar van enig verband sprake is. Heidegger heeft het een keer – maar dat help ons nu natuurlijk niet zoveel – over een voeging zonder naad, grens of draad (*Zwirn*) er tussen. Het is dus een voeging zonder enig voegsel. Maar ik heb *niet* gezegd dat *dat zo is!* Ik heb alleen gezegd: *als* het zinvol is om hierover te praten, *dan* via *Selbigkeit*. Zo staat het ook in het protocol. Maar ik heb hier dus *niet* uitgelegd wat *Selbigkeit* is!

[*lange stilte*]

Straks krijg je met dat *Sein zum Tode* ook weer hetzelfde probleem. Dan gaat Heidegger het hebben over een *Ermöglichung*. Tja. Dan wil ik wel weten wat dat is. Dat klinkt mij kantaans in de oren. Niemand heeft mij ooit kunnen uitleggen wat een *Bedingung der Möglichkeit* is in de zin van Kant. Toen ik als zo'n klein jongetje [*houdt zijn hand 50 cm boven de grond*] filosofie begon te studeren, toen vroeg ik dat al aan de meester. Echt waar – in mijn eerste jaar vroeg ik al: “Wat is nou een *Bedingung der Möglichkeit*? Volgens mij is dat een quasi-causaal verband, dus een causaliteit die er niet is. Vertel het mij maar eens als het anders ligt”.

Niemand heeft me dat ooit uit kunnen leggen. *Überhaupt*: met elke *formele oorzaak* heb je een groot probleem. Wat is dat, een ‘formele oorzaak’?

Is dit bevredigend?

De *Selbigkeit* van het literaire en het denken.

Laura: Het is iets duidelijker. Maar ik heb nog iets: in het vorige protocol zeg je tegen Laurens dat hij *een literair* opgezweept persoon is.

Laurens: Dat was toch een ‘*als..., dan...*’-constructie?

Oudemans: Oh, nee hoor!

Laura: En in het protocol daarvoor heb je het over ‘angst’ en ‘verveling’ en dan zeg je dat dat *litteraire* trucs zijn. Maar wat bedoel je nu met *litterair*? Is dat in onderscheid met *filosofisch*?

Oudemans: Misschien kan Laurens dat het beste zelf beantwoorden.

Laurens: Ik zou zeggen: *litterair* is *Erlebnis*. Dat ik iets onderga zonder dat het verder in enige zin in mijn leven ingrijpt – en dat ik het daardoor juist lekker vind.

Nickie: Gaat het er ook niet om dat het juist *propositioneel* is? Dat het *verhalend* is en dat het ergens *over* gaat? En dat je daardoor juist ook weer een *Erlebnis* krijgt – omdat het zich altijd weer binnen het gebied van de wetenschap zal blijven bevinden.

Oudemans: Wou je daar dan buiten gaan staan?

Nickie: Oh nee, dat gaat niet.

Oudemans: Kijk – we hebben nu bijvoorbeeld colleges met collega Houppermans.

Sommigen van jullie zijn daarbij, anderen niet. Dan zegt Houppermans: “Juist doordat ik toneelstukken zie, kan ik iets te weten komen over het gewicht dat op mijn existentie drukt en ik kan ook bepaalde gaten zien waardoorheen ik kan zien dat er nog iets *buiten* die druk is – waardoor ik in ieder geval visueel kan ontsnappen”. Toen ging het *precies* zo als nu: meteen begint Nock dan – die helemaal uit haat is opgetrokken – tegen Houppermans te krijsen van “Jij bent een stuk *Erlebnistrunckenboldigkeit!*”. Dit is heel leerzaam! Want zo kun je iets zien over *Selbigkeit*. Christian, kun je even in de vorm van een zelfbeschuldiging uitleggen waarom je reactie volkomen verkeerd was?

Christian: Er is geen alternatief.

Oudemans: Oh, het is nog niet eens tot je doorgedrongen! Het lijkt nu namelijk weer alsof je in staat bent om te zeggen: “Jullie *hier* zijn stumpers, want jullie zitten in *Erlebnis* en *erleben* je de hele dag suf – maar ik als filosoof *daar* zit in de *Erfahrung* (en het liefst ook nog eens in de *Grunderfahrung!*), waar jullie stumpers in het geheel geen toegang toe hebben!” Dus – Nickie – wat was toen wel het antwoord aan Houppermans?

Nickie: Dat hij ergens aan probeert te ontvluchten?

Oudemans: Nee, geheels niet.

Christian: Dat monotonie ook in het theater te horen is.

Oudemans: Ja! Daar ging het om. Want er werd eigenlijk gezegd: “Die eigenlijke ervaring is monotoon; wij weten iets van de monotonie en jij bent een stumpert want jij weet daar niets vanaf”. Ja, echt waar, dat is allemaal aan de orde geweest! Nickie, heb jij het ook niet gehoord?

Nickie: Jawel, maar het gaat er toch niet om dat wij zeiden dat er nog iets *naast* die monotonie zou zijn?

Annelies: Houppermans wilde toch juist naar die prosodie en naar de polyfonie? Wij wilden toch geen polyfonie?

Nickie: Ja, *hij* wilde dat juist.

Christian: Ik ben er eigenlijk ingetrapt. Ik ben er in meegegaan: hij wilde ontsnappen aan de prosodie en ik heb toen gedaan alsof er een plek is waar prosodie is en een plek waar geen prosodie is.

Oudemans: Ja! En de kunst zou dan *geen prosodie* zijn...

Maar als je denkt: er is onverschilligheid – monotonie – en het *Erlebnis* is een grote herhaling van hetzelfde, dan kun je dat juist *binnen* zo’n toneel stuk te ervaren! Je hoeft in de faculteit wijsbegeerte niet ergens *anders* te gaan zoeken, maar je kunt gewoon bij elk college de diepe verveling ervaren. En dat is geen geintje! Het *is* zo. En daar ging het om.

En nu over Laurens: dus wat is nou dat *litteraire*? Nickie, toe maar, hup-hup!

Nickie: Oh nee, ik pas de truc van de zwijgende meerderheid toe!

Ok, dus Nock zei dat het *litteraire* een *Erlebnis*-karakter heeft.

Oudemans: Ja, dat zei ik ook.

Nickie: Maar dan gaat het er dus om dat je *binnen* dat literaire het Erlebnis-karakter kan merken.

Oudemans: Ja, precies. En dat heet nou *Selbigkeit*. Dus ik zei hem niet dat hij het *ergens anders* moest zoeken, maar ik zei hem dat hij *literair praat* – dat wil zeggen: weggestuurd van hetgeen waarvan hij best weet dat het op dat moment aan de orde is. Dus er is niets tegen literair. Er is alleen wat tegen literair, wanneer dat literaire zelf niet merkt waar het zich tegen verzet; niet merkt wat er binnen dat literaire zit; wat er *a priori* al in het literaire verborgen zit. Alleen weten we nog helemaal niet wat dat *a priori* is. Helpt dit niets?

Theo: Ik snap het nog niet helemaal.

Oudemans: Heel simpel: als Houppermans zegt: “Ik krijg een diepe ervaring als ik een toneelstuk van Beckett zie. Als ik *Eindspel* van Beckett zie, dan heb ik vanuit de coulissen nog een raampje naar buiten – waar de atoombom gevallen is – en dan ben ik toch blij dat ik daar nog even het landschap kan zien”. Wat is daar nu het antwoord op? Dat is zó lastig! Ik zeg dan: “Het is literair”. Dat wil zeggen: het *is* al iets, wat Houppermans niet *wil* dat het is – maar dat *is* het al wel. Het is namelijk al weggestuurd van het besef (*en nou wordt het lastig...!*) dat in het toneelwerk van Beckett ook al weer een verzet – een tegen – zit, tegen iets (*nu krijg je allemaal moeilijke woorden die niet kloppen, die je nu toch even moet gebruiken om ze straks weer weg te krijgen*) wat nog ‘fundamenteler’ of nog ‘oorspronkelijker’ is, namelijk dat het je niet lukt om zo’n toneelspel jou te laten aangrijpen. Er zit dus iets leugenachtigs in. Het is liegen. Maar het weer niet zo dat je dan moet zeggen: “Doe het dan maar niet. Ga ergens anders naartoe”. Nee, het zou juist zo moeten zijn dat je bij dat toneelspel zelf blijft, en daar bijvoorbeeld ziet dat de onverschilligheid – waaromheen zo’n toneelstuk cirkelt – nog veel verder reikt, dan waar dat toneelstuk over gaat of wat er in dat toneelstuk aan de orde is. Dàt zou het gesprek met Houppermans moeten zijn. Je voelt ook aan hem (dat moet je maar eens nakijken in die protocollen): hij liegt! Ik ben daar ook heel eenvoudig in: het is een leugen, het is niet waar, hij beliegt zichzelf! Dat blijkt ook uit zijn woorden: hij wil ‘ontsnappen’ uit iets vreselijks. Dan zeggen wij natuurlijk: dat is escapisme; dat is niet willen hebben hoe het is – en dat is ook wel begrijpelijk, want dan moet je nog verder terug stappen gaan zetten. Maar je blijft bij *hetzelfde*!! Dus als het literaire niet weer zelf laat zien waar het zich tegen verzet, dan is het een leugen: maar die leugen is voor de omstanders dan wel weer heel informatief. Dus de *leugen* is ook weer heel *waar*. Je kunt hoogstens tegen iemand zeggen: “Hé, luister eens, je doet jezelf tekort”. Maar voor ons is het alleen maar prachtig, want je ziet steeds meer. Naarmate iemand meer liegt wordt het steeds duidelijker hoe het zit. Maar het is vriendelijkheid om dat dan toch tegen iemand te zeggen – en dat meen ik heel serieus! Heel serieus.

Wat heel verkeerd is om te zeggen is: “Jij doet alleen maar *Erlebnis*; maar kijk eens waar ik sta!” Dat is volkomen mis! Hetzelfde heb je straks weer bij het *Sein zum Tode*. Dat er een ‘eigenlijk’ *Sein zum Tode* en een ‘oneigenlijk’ *Sein zum Tode*: dat kun je vergeten! Dat is echt niet waar!

Laurens: Is dat ‘weggestuurd zijn’ wat anders dan een *funderingsrelatie*? Je zou de relatie tussen dat wat wegstuurt en zijn zelf, het weggestuurde, kunnen gaan begrijpen als een quasi-causaal verband...

Oudemans: Ja – dus daar, in dat sturen, daar zal het hem dus ook niet in zitten.

Maar wat je wel ziet – en dat kun je zelf merken als je naar een toneel stuk gaat of naar een rotcollege: er is een *Vorbeigang*. Aan de ene kant is er wat er gezegd wordt; aan de andere kant gebeurt er iets heel anders. Toch? En ‘dat andere’ is niet iets anders, maar dat is wat er gezegd wordt *zelf*, met een vergroot gewicht.

Kijk – wij zijn allemaal ‘haten’; wij haten allemaal iedereen en alles! Dus: wij willen alleen maar *kapot* hebben! Als het ons niet bevalt: *vernietigen, weg, waardeloos, shit, tek...!!*

Maar *filosofisch* is het zo dat die haat van jou óók een grote leugen is; een leugen die voor mij als omstander weer heel informatief is. (En iedereen *geniet* natuurlijk ook weer van de haat van een ander!) Maar *selbig* daarmee is het weer zo dat de onverschilligheid en de macht van de indifferentie groeit: en dat is *hetzelfde*!! Dus nog een keer (daar zijn we vorig college mee begonnen): ‘verveling’ betekent eigenlijk dat alles mij onverschillig wordt. Maar opeens wordt duidelijk dat *hetzelfde* van de verveling is dat *ik de dingen onverschillig ben*! Dat draait opeens om – maar het blijft *hetzelfde*. Dus: verveling wordt indifferentie en indifferentie wordt dat *ik* er niet toe doe! Je blijft bij *hetzelfde* en het wordt *harder*.

En zo val je elke keer weer op je bek. Want je wil jezelf onderscheiden; je wil beter zijn; je wil het andere kapot hebben. Zo ook met de wetenschap – ik ben er tien jaar mee bezig geweest om in de buurt van de wetenschap te blijven. Dat valt echt niet mee! In 1945 zegt Heidegger nog (zoals hij ook al zei in het bekende verhaal uit *SuZ*): “De wetenschap kan haar eigen begrippen niet doorgronden”. “Ja, ja”, zegt de *Forscher*, “zo is dat, ome Heidegger!”

Theo: Zo van – “Nu gaan we er even aan werken, OK...?”

Oudemans: Dat is natuurlijk allemaal onzin! Want de wetenschap kan dat juist wel! De moeilijkheid is om steeds te *blijven* in de nabijheid van *hetzelfde*. Dat heeft zeker alles te maken met *tijd* – maar daar wil ik straks nog wat nader op in gaan.

Dit is een goed antwoord – vind ik. Laura, had je nog wat? Nee? Iemand?

De modale indifferentie: een mogelijkheid die juist géén mogelijkheid is.

Stijn: Ik had nog wel een vraag. In het vorige protocol staat:

“Alles wat hij zegt over het vervallen ten opzichte van de dood, dat is het. Dat is ook het enige. Alle zinvolle dingen, alles wat het eigenlijk is – eigen – staat bij de modus van het vervallen genoemd”.

We hebben het gehad over het verschil tussen eigenlijk en oneigenlijk en dat eigenlijkheid er alleen maar in bestaat dat er überhaupt een verschil is. Nu vraag ik me af of de verhouding tussen *Sein zum Tode* en alledaagsheid niet dezelfde verhouding is: dat het er *niet* om gaat dat *Sein zum Tode* buiten de alledaagsheid is, maar om op welke manier de dood zelf al altijd in de alledaagsheid speelt.

Oudemans: Wat versta je onder alledaagsheid? Wat is dat?

Stijn: De wil tot overleven.

Oudemans: Oh, dàt noem jij alledaagsheid...

Stijn: Er werd eerder in het vorige college gezegd dat het *Sein zum Tode* en de darwinistische overlevingswil hetzelfde zijn.

Oudemans: Dat zou zo moeten wezen. Ik heb niet gezegd dat het zo *is*. Ik heb gezegd: als dat *niet* zo blijkt te zijn, dan zitten we fout...

Stijn: Ja, inderdaad: dat loopt dan weer parallel aan het onderscheid tussen eigenlijk en oneigenlijk – als je denkt dat je eigenlijk bent, dan denk je weer dat je *beter* of *anders* bent, dan wanneer je oneigenlijk zou zijn, terwijl ...

Oudemans: Maar wat is nu je punt?

Stijn: Ik merk dat ik het nu niet meer zo scherp heb. Maar mijn punt is dat het *Sein zum Tode* alleen maar inhoudt dat de manier waarop de dood betekenisgevend zou zijn... Sorry, terwijl ik het zeg merk ik dat het mezelf niet meer duidelijk is wat ik wil zeggen.

Oudemans: Hi-hi..is mijn gezichtsuitdrukking ontmoedigend?

Stijn: Ik wilde zeggen dat het er steeds om gaat dat je *niet* iets *buiten* datgene wat er aan de hand is gaat zoeken...

Oudemans: Ja! Mag ik nog even iets zeggen over eigenlijk en oneigenlijk? Ik ben indertijd met Van Dijk bij Pöggeler geweest – dat was een ontzettend vermakelijke bijeenkomst – waar we *Grundbegriffe der Metaphysik* hebben zitten lezen: dat ging dan over ‘verveling’, ‘indifferentie’, ‘fahle Ungestimmtheit’, enz. Ik zei: “Pöggeler, moet je nou eens luisteren, *Sein und Zeit* wordt volledig geregeerd door de indifferentie!” En toen zei hij: “Was?!!! Ich bezweifle ob die Indifferenz in *Sein und Zeit* überhaupt vorkommt!!!”. Die mensen kunnen niet lezen. Toen had ik een citaat – dat toch wel van belang is – dat ik jullie nu even ga voorlezen. Het citaat komt uit een stukje vlak voor dat *Sein zum Tode*, op p. 232 aan het eind:

Als je *meines* aber ist das *Seinkönnen* frei für Eigentlichkeit oder Uneigentlichkeit oder die modale Indifferenz ihrer¹.

Dus: de vrijheid is niet eens een vrijheid voor eigenlijkheid of oneigenlijkheid, maar óók voor de *modale indifferentie*! De modale indifferentie is dus niet een oneigenlijke toestand, maar één van de mogelijkheden die alleen geen mogelijkheid is! (*Modaal* – ‘modus’ – is *mogelijk*. Een ‘mogelijkheid’ is een ‘modus’.) De *modale indifferentie* betekent dus: er is een mogelijkheid die juist géén mogelijkheid is. Dat is natuurlijk de meest fundamentele! Want er is natuurlijk geen onderscheid tussen eigenlijk en oneigenlijk en Heidegger zegt dat ook zelf met zoveel woorden! Waarom haalt hij anders hier die modale indifferentie er hier bij? Niet als iets waar je van weg moet, maar als iets waarvoor je juist vrij zou moeten zijn.

Dat is even een doorknarder, hé? Of niet?

Waar dáár gaat het hier natuurlijk om bij dat *Sein zum Tode* – whatever that may be: “*Der Tod ist die Möglichkeit der schlechthinigen Daseinsunmöglichkeit.*” (SuZ, p. 250) Het is een modale *indifferentie*, waar je het over hebt. Het is dus helemaal geen mogelijkheid!

Christian: En wat zei Pöggeler toen?

Oudemans: Oh, dat weet ik niet meer. Ik geloof dat we toen naar huis gegaan zijn.

Nickie: Ik snap niet waarom *modus* met ‘mogelijkheid’ wordt vertaald.

Oudemans: Er zijn modi – zijnsmodi. Dat moet je nu gewoon weten! ‘Modi’ zijn: mogelijkheid, werkelijkheid en noodzakelijkheid. Modale indifferentie betekent dus: het is niet een mogelijkheid, want het gaat hier over mogelijkheid. Punt.

Nickie: Ik lees het thuis nog wel even na.

Oudemans: Doe dat. Wat gaan we doen?

Een methodische lezing van de analyse van het *Sein zum Tode* – het *Vorlaufen* als toegang.

Oudemans: In band 29/30, in de *Grundbegriffe der Metaphysik* (1929/1930), op pp. 425-429, daar wordt ook nog eventjes ingegaan op deze analyse van *Sein zum Tode*. Daar zegt Heidegger dat het grote probleem waarom niemand dit begrepen heeft (met name al die rare, vrolijke Duitsers die gingen zeggen: “Doe nou eens wat vrolijkers in plaats van *Sein zum Tode*! Je hebt toch ook dat je blij bent over een lentedag..?”) is dat niemand begreep dat het *Sein zum Tode* methodisch is. Dat is het enige relevante ervan: die hele analyse dient een *methodisch* doel! Dat is punt één.

Het tweede punt is: waarom is dat zo? Omdat iedereen de dood als iets *voorhandens* begrijpt. Dat deed iedereen de vorige keer. Namelijk: het voorhandene als iets wat nog moet komen; als een mogelijkheid die nog verwerkelijkt gaat worden of als iets waar je nu last van hebt.

¹ Oudemans leest ook de daarop volgende zin voor, maar voegt er onmiddellijk aan toe dat die er nu even niet zo veel toedoet: “Die bisherige Interpretation beschränkte sich, ansetzend bei der durchschnittlichen Alltäglichkeit, auf die Analyse des indifferenten bzw. uneigentlichen Existierens.” (SuZ, p. 232)

Dat alles is de dood als voorhanden object! Dus onze taak nu is om te laten zien dat het dat *niet* is – *dus eigenlijk wel*. Want uiteindelijk is de dood dus juist iets voorhandens!! Maar dat gaan we nu eerst even *niet* zeggen. Dus hoe krijgen we nu toegang tot iets wat voorlopig even niet voorhanden mag wezen?

Nickie: Die toegang zou toch moeten liggen in de *stemming*? Alleen die *stemming* die is er niet – want dat staat op bladzijde 1. Maar dan krijg je *het wekken van een stemming*...

Oudemans: Ok, wek jij eens wat ! *Go ahead!* Jij studeert toch filosofie? En filosofie is toch het wekken van een *stemming*? Dus jij kunt *stemming* wekken.

Nickie: Ik heb vandaag geleerd dat je gewoon een stuk tekst kunt voorlezen en daarmee professor worden.

Oudemans: Kijk, zie je wel? Haat, haat, haat!!!

Wat is nou *stemming* wekken?? Zullen we dan met zijn allen Beckett-toneelstukken lezen? En dan doen we lekker het raampje dicht – daar doen we een hor voor! Dan kun je zelfs niet in het *Trümmerlandschaft* kijken.

Nickie: Ok, dat doen we dus *niet*...

Oudemans: Ja, uiteindelijk dus *wel*...

Nickie: Ja, als we *binnen* dat toneelstuk en *daarbij blijven*. Dan is de vraag op welke manier je dat zou kunnen doen.

Oudemans: Dat vroeg ik aan jou.

Nickie: Ik probeer het op slinkse wijze weer terug te spelen.

Oudemans: Tuurlijk, dat begrijp ik.

Nickie: Ik denk dat Annelies het wel weet.

Oudemans: Dat denk ik ook.

Annelies: We waren de vorige keer zover gekomen dat we zeiden: “Je hoeft de dood niet te zoeken, want die is er *nu* en *telkens al*.” Misschien kan dat helpen voor de toegang.

Oudemans: Maar dan zou Heidegger tegen jou kunnen zeggen: “Er is iets heel drukkends *voorhandens* steeds maar al aanwezig”.

Annelies: Maar U zei de vorige keer: het is aanwezig als *nog niet* – dus het is niet als iets voorhandens aanwezig.

Oudemans: Maar ook daar heb je een probleem. Bijvoorbeeld – jij zit in de trein en je denkt: “Huuu.., er komt misschien een terroristische aanslag”. Dat is *nu* angst voor een *nog niet*. Het probleem met *modus* is dat wij allemaal modaliteit als een schimmige voorhandenheid begrijpen.

Annelies: En zo doen we dat elke keer als we aan dood denken.

Oudemans: Dat komt dus *omdat we de toegang niet hebben*. We weten niet hoe we dit moeten zien. Dáár moeten we het nu over hebben. Het stuk uit *Sein und Zeit* dat jullie hebben voorbereid staat er dus vol mee, hoe dat moet. Maar goed, we kunnen daar één woord voor gebruiken – *Vorlaufen* [zie m.n. §53, pp. 262-266]. Wat is dat? Dat staat toch is de tekst? En het is hier zo prettig dat hier ook het woordje ‘*vor*’ in zit.

Michel! Die weet alles; die kan alle toekomstige professoren al op voorhand neersabelen.

Michel: Nee hoor. Maar je zult het in ieder geval moeten weghouden van ‘vooruitzien’ en al dat soort zaken. Dan zijn we alleen nog geen stap verder. Nou ja – we gaan dit straks toch weer destrueren – maar het zou er om gaan dat je, net als bij de zoete angst van Kierkegaard, iets ervaart wat er nog niet is; iets wat je nog niet zou kunnen weten.

Oudemans: En hoe doe je dat?

Michel: Dat doe je niet zelf – dat overkomt je. Je kunt er niet op afgaan. Het is eerder dat je er voor moet uitwijken. Alleen kunnen we ‘uitwijken’ slechts *ex negativo* begrijpen van ‘erop afgaan’ - als ‘nee, ik ga er niet op af, maar nu ga ik eens een stukje terugrennen’. Dan kun je alleen zeggen dat precies dat uitwijken *zelf* het *Sein zum Tode* is.

Oudemans: Maar uitwijken, hoe doe je dat dan?

Michel: Stijns alledaagsheid is niets anders dan dit uitwijken. het is niet dat je buiten die alledaagsheid weer een uitwijken gaat zoeken. Precies die alledaagsheid *is* dat uitwijken.

Oudemans: Dus bijvoorbeeld dat Darwinisme, hoe wijkt dat uit?

Michel: Bijvoorbeeld: ik ben een vis en ik ga pootjes maken om op het land te komen. Zo wijk ik uit voor dat ik opgevreten kan worden door andere vissen. En precies dit opkomen van die pootjes...

Oudemans: ...daarmee liep je die dino in z'n bek!

Michel: Precies!

Theo: Die dino, die was er nog niet...

Michel: Het werkte dus even... Maar dat uitwijken voor dat water, daar komt dat *Sein zum Tode* in naar voren. Heel plat ontisch gezegd.

Nickie: Dan blijf je toch nog steeds in het voorhandene? Het ging er juist om iets anders te zeggen dan "plat ontisch".

Michel: Maar het ging er net om dat dat niet kon.

Nickie: Dus je hebt alleen een *alsof*-spreken waardoor je probeert ergens in de buurt te komen – of juist niet.

Oudemans: Zullen we even een stukje lezen? Misschien helpt dat. Laten we even *SuZ* p. 261 e.v. doen. Bovenaan p. 261 zegt Heidegger: "Primair moeten we er even aandacht aan besteden om te zien dat we *Sein zum Tode* als een *Sein zu einer Möglichkeit* moeten kenschetsen". Dat is zo klaar als een klontje, want daar gaat het om! Het *Sein zum Tode* is alleen maar relevant als een *Sein zu einer Möglichkeit*. Dat is voor ons ook fijn – want we weten nu dat je allerlei voorhanden mogelijkheden hebt en we hebben een modale indifferentie: dus hoe zit dit met elkaar? Dan zegt Heidegger: "Luister eventjes, het eerste wat je dan natuurlijk doet ten opzichte van die mogelijkheid – *Sein zu einer Möglichkeit* – is het *uit zijn op verwerkelijking*". Dat is de eerste verhouding tot mogelijkheid; dat is een manier om met het voorhandene om te gaan. Maar mogelijkheden verwerklijken – dat is absurd ten opzichte van de dood! Want het is niet de bedoeling dat je die mogelijkheid verwerklijkt! Als je dat *en masse* zou gaan doen, dan wordt het grappig in de wereld. Dan wordt het rustig. Want dan gaat iedereen zelfmoord plegen. Dus daar gaat het erom – dat is de tendens – om de mogelijkheid van het mogelijke door beschikbaar maken te vernietigen. [„Das besorgende Aus-sein auf ein *Mögliches* hat die Tendenz, die *Möglichkeit des Möglichen* durch *Verfügbarmachen* zu *vernichten*.“ *SuZ*, p. 261]

Is dat duidelijk? Dan gaan we verder.

Een andere mogelijkheid is dat je naar het mogelijke gaat *staren*. Dat je het theoretisch gaat onderzoeken – 'wat zijn dat toch wel allemaal niet voor mogelijkheden?' Ook dat is dit *niet*. "Want", zegt Heidegger, "de dood is niet een mogelijk *Zuhandenes*, en ook niet een mogelijk *Vorhandenes*: maar het is een *Seinsmöglichkeit des Daseins* [*SuZ*, p. 261]. Dus het is niet: denken aan de dood. En het is ook niet: berekenend willen beschikken over de dood. En nu zegt Heidegger aan het eind van de 3de alinea op p. 261:

Im *Sein zum Tode* dagegen, wenn anders es die charakterisierte *Möglichkeit* als *solche* verstehend zu erschließen hat, muß die *Möglichkeit* ungeschwächt *als Möglichkeit* verstanden, *als Möglichkeit* ausgebildet und im Verhalten zu ihr *als Möglichkeit* *ausgehalten* werden.

Dat is nu de taak! Vervolgens geeft hij gewoon aan hoe dat gaat.

Erwarten en Warten – het zien van een mogelijkheid door afwachtend zijn.

Oudemans: Dan krijg je weer iets:

Zu einem Möglichen in seiner Möglichkeit verhält sich das Dasein jedoch im *Erwarten*. (SuZ, p. 261)

Dat is al een enorme stap! Dat heeft al iets met dat Kierkegaard te maken. Maar ‘verwachten’ is het natuurlijk niet, want ‘verwachten’ is uit op *verwerkelijking*.

Das *Erwarten* ist nicht nur gelegentlich ein Wegsehen vom Möglichen auf seine mögliche Verwirklichung, sondern wesentlich ein *Warten auf diese*. (SuZ, p. 262)

Dus dat is heel raar zoals dat daar gaat. Ik weet niet of jullie dat is opgevallen – hoe dat ‘*Warten*’ hier speelt.

Christian: Heidegger zegt volgens mij zelf: “Ook dat verwachten blijft betrokken op het werkelijke”. Dus iemand die beseft: “Ik ben oud en ik ga binnenkort dood”, die laat die mogelijkheid eigenlijk vallen.

Oudemans: Whja...het zit toch nog een beetje anders in deze alinea. Je moet even opletten hoe de verhouding hier is tussen ‘*Erwarten*’ en ‘*Warten*’.

Michel: Betekent dat woord ‘*Warten*’ nog wat meer in het Duits dan ‘*wachten*’?

Bijvoorbeeld: ‘waar zijn’ ofzo?

Oudemans: Nee, nee! Het is zó verneukeratief dit! Kijk – hij zegt eerst:

Das *Erwarten* ist [...] ein Wegsehen vom Möglichen auf seine mögliche Verwirklichung, [...] (SuZ, p. 262)

Dan komt Heidegger na de komma met ‘*Warten*’ – dat laten we er nu nog even buiten – maar daarna gaat hij weer rustig door over ‘*Erwarten*’. Nu weten we natuurlijk uit de hele Heidegger dat er een *waan-zinnig* verschil is tussen ‘*Warten*’ en ‘*Erwarten*’. Dat wordt hier dus eventjes (dat is mijn hypothese) stiekempjes ingevoerd. Hij heeft het heel even over ‘*Warten*’ en daarna stopt hij er weer mee! En het gaat ook heel gek, dat zie je ook aan hoe hij het zegt:

Das *Erwarten* ist nicht nur gelegentlich ein Wegsehen vom Möglichen [...] sondern wesentlich ein *Warten auf diese*. (SuZ, p. 262)

Wachten – en dat moeten wij in het Nederlands nog weer anders zeggen – is een manier waarop je met het mogelijke *contact* kan hebben. In wachten kan mogelijkheid blijken. Als dat wachten maar *niet* is: *iets verwachten*. Dit moet je even tot jezelf door laten dringen. Er is het Nederlands nog een véél beter woord in dit verband en dat is: *afwachtend zijn*. Dus de gedachte is nu: je kunt *toegang* hebben, c.q. niet, *als je afwachtend bent en niet meteen wilt weten!* Dit is een enorme aanwijzing – hoop ik. Want *Sein zum Tode* heeft niets te maken met iets te weten komen over de dood, maar heeft alleen te maken met het afwachtend zijn dat er voor zorgt dat je een heel apart soort mogelijkheid krijgt toegediend. Je moet het steeds vanuit een andere kant leren lezen. Eerst denk je: “Ik ga het vanuit de dood lezen”. Dat kan nooit, want je weet helemaal niet wat het woord ‘*Tod*’ in *Sein zum Tode* betekent. Het tweede is: het helpt je niks om vervolgens te gaan praten over een *Sein zum Tode* of zoiets dergelijks. Het helpt je pas iets als je iets gaat zeggen over *modaliteit*. Van daaruit kun je de zaak gaan oprollen; *anders* gaan lezen.

Christian: Ik vind dit wel duidelijk wat betreft de taal, want als je dit betreft op het voorbeeld dat wij hadden bij het station, dan zou je kunnen zeggen dat het ‘*Erwarten*’ inderdaad altijd betrokken is op een object: je wacht *op de trein*; ‘Ich erwarte den Zug’.

Oudemans: Zo is dat !

Christian: Maar bij ‘wachten’ zou je je kunnen afvragen: waarop?

Oudemans: Het punt is dus – en daarom is Beckett (*En attendant Godot*) wèl relevant – dat wachten betekent dat je *niet weet waarop je wacht*. Het is, voorlopig, een *eigen* manier om mogelijkheid te zien. Dit moet er eerst in, want anders gaat het niet werken.

Theo: U schijnt hier in te zien dat Heidegger het verschil tussen het ‘Warten’ en het ‘Erwarten’ binnensmokkelt. Maar waarom (even psychologisch gesproken) zou Heidegger dat in godsnaam zo doen?!?

Oudemans: Oh, daar heb ik wel antwoorden op. Maar dan moet je wel eerst iets over het *Sein zum Tode* weten. Kijk – dat is zo vervelend. Als ik de dood wil leren kennen; als ik daar info over willen hebben, dan is het er *niet*. Toch moet je zo schrijven – Heidegger schrijft alsof hij info aanlevert. Dus hij *moet* voortdurend *uitwijkend spreken*; *niet* zeggen hoe het zit of ‘tussen de coulissen’ zeggen. Er is geen andere mogelijkheid! Ook natuurlijk al omdat hij nog met een lezer te maken heeft.

Het zit nog veel gekker – maar dat durf ik je niet te vertellen. Nou ja, ik doe het toch. Kijk, dit ‘Warten’ staat loodrecht in de tekst; het hoort er helemaal niet in. Probeer er maar eens chocola van te maken van die tekst; dat lukt je niet!

Michel: Het is ook wel heel ongelukkig dat achter dat ‘Warten’ nog ‘*auf diese*’ er achter staat: dat ‘*auf diese*’ moet dan toch eigenlijk weg?

Oudemans: Dat ‘Erwarten’ is eigenlijk een ‘Warten auf’. Een wachten op wat? Op ‘diese Verwirklichung’ zullen we maar even denken. Maar dat is dus *het wezen* van het verwachten! Dus: “Das Wesen des Erwartens ist das Warten” – dat is wat ik hier kan lezen. En daarom heen zegt Heidegger de hele tijd: “Ja, verwachten is niks anders dan uitzijn op verwerkelijking”. *Alleen hier zegt hij dat even niet!* Hij wacht!

Nickie: Eerder nog niet uit op verwerkelijking, maar eerder op de *mogelijkheid van* verwerkelijking.

Oudemans: Ja! Dat durfde ik nu maar even niet als interpretatie te noemen, maar eigenlijk denk ik dat het dat wel is.

Maar dit stukje is naar mijn smaak een *Fremdkörper* in het geheel, want hij zegt alleen maar: “Ja jongens – luister even, elke mogelijkheid die op verwerkelijking uit is, is *verwachten*”. En opeens daartussen door staat: “Ja, het *wesenhafte* is het *Warten*”. En plotsklaps begint hij daarna over iets ‘*als Möglichkeit enthüllen*’ en ‘*Vorlaufen*’. Zò loopt de tekst. *Ik* kan in het verloop van de tekst – als je dat *Warten auf diese* niet zo leest - daar geen chocola van maken: want als je alsmaar zit te wachten op de *verwerkelijking* van een mogelijkheid, dan is dat toch niet het verwerkelijken van de mogelijkheid? Nee, dat is *wachten*; dat is heel wat anders! Ja, ik heb het jullie al wel gezegd – maar het duurt dus echt minstens tien jaar voordat je één regel van Heidegger kunt lezen.

Die hele alinea wemelt van het ‘Erwarten’ en dan opeens daar tussendoor staat: ‘Warten’. Tja, het is volgens mij gewoon waar wat ik zeg. Maar helpt natuurlijk dat ik weet uit bijvoorbeeld band 77 dat Heidegger een onderscheid maakt tussen ‘Warten’ en ‘Erwarten’. Dus stiekem maak ik daar wel gebruik van.

Straks ga ik jullie het methodische – hoe dit methodisch zit – leren en dan spijt het mij dat het woord ‘Erwarten’ hier in voorkomt; maar dat is dan het ‘Erwarten’ dat ‘wartend’ is. Dit begint Rousseau-achtige complicaties te krijgen... Maar het is zo!

Het is heel belangrijk – en dat weet iedereen en zo moeten we beginnen: ik kan iets over mogelijkheden zeggen door te voorspellen, door dingen erbij te halen, door ervoor uit te wijken etc., *maar ik kan ook mogelijkheid zien door te wachten*. Dat is *andere* mogelijkheid, want het is een totaal *andere* toegang. Je weet het ontisch al: ‘op iets of iemand wachten’ is al anders dan ‘iets voorspellen’. Heidegger gaat zelfs een keer zover – ik ga het niet compliceren, maar ik zeg even terzijde – dat het sinds de Copernicaanse wending het niet mogelijk is om de zonsopgang te verwachten! Maar dat laten we er even buiten.

Wat doe je als je *afwachtend* bent? Dan hou je je open voor een mogelijkheid waarvan jij het mogelijkheidskarakter niet kent.

Michel: *Unbestimmtheit*.

Oudemans: Dat is de *Unbestimmtheit*! Die kun je alleen maar zien door afwachtend te zijn.

Nogmaals afwachtend zijn: in *erwartende Zurückhaltung* de *Bedrohung* laten opkomen

Laurens: Wat het methodische betreft lijkt het een soort tegengestelde beweging: het ene is reikhalzend uitzien naar, en het andere is terughoudendheid.

Oudemans: Absoluut! Voortreffelijk! Dus de methode – ik zal het eens even helemaal voorhanden voor jullie bekken leggen.

Er is een heel belangrijk stuk van Heidegger – over een jaar of wat kunnen we dat lezen – waar het gaat over Valéry. Valéry die heeft gesproken over Europa². Dan vraagt Valéry: “Wat is Europa eigenlijk? Is het wat het is, namelijk de hersenen van de wereld? Of is het slechts een kaap van het Aziatische continent?” Het eerste is schijn volgens Valéry, en het andere is werkelijkheid. Derrida heeft daar later een heel boek over gewijd, *L'autre cap*³. Dat stuk van Valéry is onvoorstelbaar belangrijk.

Daar gaat Heidegger op in. En dan zegt Heidegger: Om te beginnen is dat helemaal geen tegenstelling. Want Europa als de hersenen – dat is gewoon het rekenende denken – en *als zodanig* is het alleen maar een kaap van Aziatische continent. De vraag is dus verder niet relevant. Nu begint het *denken*. Dan zegt hij – en dan zeg ik nu precies wat Laurens zegt: Het eerste wat ik nu moet doen is ‘erwartende Zurückhaltung’. Dan moet je dat ‘erwarten’ hier dus *niet* lezen in de zin zoals we dat zojuist in dat fragment uit SuZ hebben gelezen, maar je moet het eigenlijk lezen zoals ik het zeg: *afwachtend zijn*. En wel: terughoudend. Dit is volgens mij voor iedereen te volgen. Dit is namelijk ook het makkelijke stuk van het geheel. Dit is dat als je iets te weten wilt komen over mogelijkheid – of beter gezegd: als mogelijkheid, die niet verwerkelijkt wil of moet worden, tot jou wil doordringen – dat je dan afwachtend zult moeten zijn; terughoudend; *niet* iets willen. Want anders dringt die mogelijkheid nooit door. En dat is geheel evident met de dood: zodra je wil leven, dan zal het *Sein zum Tode* niet blijken. Want het is de vernietiging van het *Sein zum Tode*!

Nickie, wat kijk je moeilijk!

Nickie: Ik probeer afwachtend te zijn.

Oudemans: Afwachtendheid is wat anders dan stupiditeit.

Nickie: Ik reageer zo omdat ik bij het woord ‘afwachtend’ denk aan mensen die heel stilletjes in een hoek zitten. Ik krijg dat beeld niet weg.

Oudemans: Nee! Juist niet! Dat is volkomen fout.

Het punt is : je wordt geconfronteerd met een mogelijkheid waarvan je niet eens weet hoe hij eruit ziet. Als dat zo is, dan kun je verschillende dingen doen. Een van de dingen die je kunt doen is proberen dat ‘enge’, die *Bedrohung* (want het *is* een bedreiging – daar hoeven we niet lang bij stil te staan) weg te krijgen – maar dan is de mogelijkheid ook weg. Wat je ook kan doen is de bedreiging laten komen. En het bedreigende is hier *niet* dat je dood wordt gemaakt, maar dat je het soort mogelijkheid niet kent. *Zurückhaltung* is hier dus niet zo moeilijk: dat is dat je terughoudend bent met al te weten hoe het zit. In wezen is dat wat we vandaag hebben gedaan met Houppermans *terughoudendheid*. Dat is dat je niet meteen zegt: “Hier wordt iets gezegd wat me niet bevalt, dus RRENG..kapot..”, maar dat je denkt: “Hé, laat ik eens even wachten. Misschien komt er wat”.

² Paul Valéry. «La crise de l'esprit (ou l'Européen)». In: Essais quasi politiques, *Oeuvres*, La Pléiade Tome 1.

³ Jacques Derrida. *L'Europe ou l'autre cap suivi de La démocratie ajournée*. Paris : Editions de Minuit, 1991.

Nickie: Is het zo eenvoudig?

Oudemans: Dit is fase één: dit is de *domme* fase. Maar dit is zeker een aspect van het *Vorlaufen in die Möglichkeit* [SuZ, p. 262]. Dat is vooruitlopen, dat wil zeggen *ontvankelijk* zijn voor een mogelijkheid die zich dankzij die ontvankelijkheid bij jou aandient. Zo simpel is het.

Ik beseef dus dat we zo weer helemaal terugmoeten, want het lijkt nu alsof we antiwetenschappelijk zijn – dus we zullen straks moeten laten zien dat dit *de wetenschap zelve* is.

Maar nou wordt het raar...

Stijn: Aansluitend bij wat Christian net zei, toen hij het had over dat voorbeeld van dat station en die trein: dan is er toch altijd dat iets *bepaalds* dat verwacht wordt; iets *bepaalds* dat toekomt...

Oudemans: Héél stom: je begint filosofie te studeren – daar zit een mogelijkheid, waarvan je absoluut niet weet wat het mogelijkheidskarakter daarvan is. Nu kun je twee dingen doen. Je kunt zeggen: ik ben afwachtend. Je kunt ook zeggen: ik heb een verwachtingspatroon. De tweede zal zeker afvallen. (De eerste ook, maar om andere redenen) Dus: afwachtend zijn is een enorm *vermogen*.

Wil is ook afwachtendheid

Theo: Ik wordt er altijd een beetje kriebelig van als ik moet ‘stoppen met willen’ en dan iets anders moet gaan doen, namelijk ‘afwachten’.

Oudemans: Ja, dat ‘afwachten’ is natuurlijk ook een willen – een willen om niet te willen.

Theo: Een ‘als ik afwacht, dan krijg ik het wel’.

Oudemans: Ja. En uiteindelijk is natuurlijk elke wil afwachtendheid. Want een wil weet nooit of hij krijgt wat hij wil. Dus: *de wil is zelf afwachtendheid*. Geen enkele wil kan bewerkstelligen wat hij wil door het te willen. Dus ik durf rustig te zeggen: *Wille und Zurückhaltung sind dasselbe*. Zo is het ook in de wetenschap. De wetenschap is altijd afwachtend t.a.v. wat haar mogelijkheden kunnen blijken te zijn. In een verkeerde – scheve – wetenschappelijke uitspraak heet dat *serendipiteit*. Het is een lulwoord, maar het betekent dat je min of meer ‘ruikt’ waar je mogelijkheden liggen. Het is het wetenschappelijke ‘geurtjes volgen’.

Laurens: Je gaat het ene pad op en je komt met iets heel anders terug.

Oudemans: Precies. Je *verwacht* het niet. Maar goed – de terughoudendheid zit dus in de wetenschap *zelf*.

Theo: Maar hoe zit het nou met die serendipiteit? Zeggen die wetenschappers echt van: “We onderzoeken heel veel, maar let op, ...”

Oudemans: Dit kun je ook gewoon bewijzen aan de hand van Popper. Als Popper gelijk zou hebben – dat het puur toeval is dat een theorie niet weerlegd is – dan is het aantal mogelijkheden van weerlegging zo oneindig veel groter dan het aantal mogelijkheden om *geen* weerlegging te krijgen, dat de wetenschap nooit van de grond afkomt. Dus er moet serendipiteit zijn. Je moet ruiken waar je moet wezen.

Michel: Dat wordt altijd verteld tegen AIO’s die na drie jaar nog geen resultaten hebben: “Succes moet je afdwingen!”

Oudemans: Ja! “Succes moet je afdwingen!” Dat is ook mijn mening. Alleen: waarvan..? Dat is het probleem...

Stijn: Maar dat zou betekenen dat je het afwachtende niet zou kunnen volhouden.

Oudemans: Natuurlijk kun je dat niet volhouden.

Stijn: Omdat er telkens nieuwe resultaten moeten komen; omdat je haast hebt...

Oudemans: Ja, maar ook de haast is afwachtend. Het is heel vervelend, maar het is zo.

Stijn: Maar dat is: afwachtend wat zichzelf niet wil hebben?

Oudemans: Ja, nee akkoord. Maar het is zo.

Het vordenkende Vermuten – de nabijheid van datgene waar je nooit bij kan.

Oudemans: Wat Heidegger zegt t.a.v. Valéry: “Kijk, als ik hier een terughoudendheid betracht dan kan ik denken dat als ik *nu* kijk naar de situatie van Europa *nu*, dan kan ik denken dat het mogelijk is dat die toestand een oorsprong heeft”. Dus het wachtende van Heidegger is ook hier weer heel simpel: ik kan er op *wachten* dat de europees-avondlandse wereldtoestand *mogelijkheid* is. Maar dat kan ik alleen maar zien als ik wacht en terughoudend ben. Ik hoop dat je ziet dat dit precies parallel loopt met *Sein zum Tode*. Nu gaan we iets heel raars zeggen. Heidegger zegt nu:

„Die erwartende Zurückhaltung ist in sich selbst zugleich das vordenkende Vermuten“.

Dit is heel vervelend: want er staat tussen “zugleich”. Dat wil zeggen: *dasselbe*. Maar dit is volkomen *incommensurabel* met elkaar. Wat hij hier namelijk zegt is: als ik zit te wachten, dan zal ik tegelijkertijd moeten ‘vordenken’ (*vorlaufen*). Dat wil zeggen: ik kan niet anders dan mijn tentakels al vast uitsteken, zodat ik de mogelijk kan opvangen – *als* hij komt. En dan komt er iets heel raars (dat is het incommensurabele): want dan is het mogelijk om, terwijl je afwachtend bent, te merken *dat het je zo of zo te moede is*. Dit is helemaal niet moeilijk! Je kunt dit goed zien bij *Sein zum Tode*: je bent afwachtend ten aanzien van deze mogelijkheid. Dat zegt niks!! Dat is helemaal niks! Ik kan terughoudend zijn tot ik groen zie, maar dan ga ik terughoudend mijn kist is. Daar heb ik niets aan. Het gaat erom dat *soms* als ik afwachtend ben (maar ik weet er totaal niks vanaf!) die *mogelijkheid zelf* zich bij mij – als mogelijkheid – *aandient*! Is dat zo of niet? Weet ik veel! *Want daar is het een mogelijkheid voor!* Dus de gedachte is als volgt: als ik ga afwachten, dan is het mogelijk dat het mogelijkheidkarakter van waartoe ik afwachtend ben zich aan mij voordoet op een volkomen eigen manier. Dat is *vermoeden*. Dus je moet goed leren: als je dit afwachten kunt, dan kun je vermoeden. *Vermoeden* betekent dus *absoluut niet*: “Hé, ik heb zo’n vermoeden dat het ...”; dat is rekenen. Vermoeden is totaal wat anders: dat is namelijk dat de mogelijkheid, die alleen maar kan blijken in het wachten, jou zo of zo *te moede* is. Dat kan alleen maar *het onvermoede* zijn. En verdomd: het is er in deze tekst! Wat is het onvermoede? Dat is ‘die nächste Nähe’.⁴ Dus ook dit kun je toch vrij scherp zeggen. Wat is normaalgesproken *ver* en *nabij*? Van wat *ver* is moet je zien dat je dat ‘ent-fernt’ – zoals Heidegger dat als grapje zegt – dus: *naderbij brengt*. Wil is de wil om wat *ver* is in de buurt te hebben. En nou zegt Heidegger: “Wat blijkt er nu in het wachten? Dat ik toegang krijg tot *nabijheid!*” *Een nabijheid die altijd mogelijkheid blijft*. Dat is dus een *nabijheid* die *niet dichterbij* komt. In de eerste reeks colleges hebben wij dan ook gesproken van “die Nähe des Unzugangbaren”. Dus wat hier blijkt is: de nabijheid van datgene waar je nooit bij kan – en wat *dus altijd mogelijkheid blijft*; namelijk nabije mogelijkheid! En verdomd – als jij dus wacht dan *kan* blijken dat er steeds iets nabij is, waarvan het *niet* de bedoeling is dat het *naderbij* komt. En nu kun je pas zeggen: dat is *Sein zum Tode*. Dit!!

Volgens mij heb je het nu methodisch streng ontwikkeld. Dus we hebben nu gezien:

⁴ “Die nächste Nähe des Seins zum Tode als Möglichkeit ist einem Wirklichen so fern als möglich.” (SuZ. p. 262)

“Die nächste Nähe des Seins zum Tode als Möglichkeit ist einem Wirklichen so fern als möglich.” (SuZ. p. 262)

En iets eerder zegt hij ook:

Birgt diese Verhaltung⁵ aber nicht eine Näherung an das Mögliche in sich, und taucht mit der Nähe des Möglichen nicht seine Verwirklichung auf? Diese Näherung tendiert jedoch nicht auf ein besorgendes Verfügbarmachen eines Wirklichen, sondern im verstehenden Näherkommen wird die Möglichkeit des Möglichen nur »größer«. (SuZ. p. 262)

Samenvatting van de afgelegde denkweg & een vooruitblik op de volgende week

Oudemans: Je ziet dus: je hebt een *goede* volgorde van lezen en je hebt een *slechte* volgorde van lezen. De *slechte* volgorde is dat je begint bij de dood – en daar dan iets van probeert te bakken. Dat gaat nooit lukken!

De *goede* volgorde is de methodische – die begint bij de *modaliteit*; daarna zeg je ‘wat is mijn *toegang* tot modaliteit?’ Op het moment dat er een toegang is tot modaliteit, die niet is ‘willen weten’, maar ‘afwachtend zijn’ – het *wezen* van het ‘willen weten’: dan gaat alles schuiven, want dan heb ik op een *wachtende* manier toegang tot nabijheid en kan ik die nabijheid opeens *vermoeden*! Ik kan die nabijheid nooit kennen, maar ik kan hem vermoeden – want hij is mij *zo te moede*. Ik kan hem niet kennen; want die nabijheid is en blijft *mogelijkheid* – dat wil zeggen: ‘onttrokken’; ‘weg’; ‘niet van mij’; ‘ontoegankelijk’.

En dat heet natuurlijk ‘*die Möglichkeit der schlechthinnigen Unmöglichkeit*’ [cf. SuZ, p. 250] omdat hier iets *onbegaanbaars* inzit. Want in het ‘wachten’ en in het ‘vermoeden’ heb je de enige toegang tot wat ontoegankelijk is – omdat het niet op jou is aangelegd. Dat is de hele crux van het *Sein zum Tode*: dat is een mogelijkheid die indifferent is t.o.v. jou. Er is dus een onoverbrugbare kloof tussen jou en je sterfelijkheid. Om het even in een woord van Heidegger van een paar bladzijden verder te zeggen: dat is totaal *entfremdet*. Je bent zelf ‘*ein Fremdes auf Erden*’ [Georg Trakl] omdat je sterfelijk bent: daar weet je niets van. Je hebt daardoor contact met iets, wat niet van deze wereld is. Wat niks met jou te maken heeft. Wat totaal in zichzelf rust. En eigenlijk is dus de *Selbigkeit* van *erwartende Zurückhaltung* en dat van *vordenkende Vermuten* samengevat in het woord *Vorlaufen*. Ik zal jullie ook nog eventjes helpen in dit opzicht, want het *Vermuten* wordt hier ook in *Sein und Zeit* genoemd, namelijk op p. 263, in de alinea die begint met “Die eigenste Möglichkeit ist *unbezügliche*”. Die alinea begint er natuurlijk mee dat Heidegger zegt dat het *Dasein* geen *Bezug* heeft op *ander Dasein* – maar uiteindelijk is er natuurlijk geen *Bezug* met niks niet. Want we gaan straks naar een *Fugung* die hard is; zonder naden is; zonder overgangen. Daarom is het *unbezüglich* – er is geen *Bezug* tussen de mogelijkheid en jouw bestaan; er is géén relatie! En dan zegt Heidegger:

Der Tod »gehört« nicht indifferent nur dem eigenen Dasein zu, sondern er *beansprucht* dieses als *einzelnes*. (SuZ, p. 263)

Dit is eigenlijk de centrale zin uit het hele stuk hier uit *Sein und Zeit* – want het is een *Anspruch*; het is dus een *Vermutung*. Je wordt aangesproken door de nabijheid van iets wat zich aan toegang onttrekt. Dus de dood is *semantisch* (zoals ik de vorige keer ook al zei) – dáár draait het om. De kunst is dat je niet de modaliteit vanuit de dood moet lezen, maar dat je de dood vanuit de modaliteit leest. Maar iedereen vindt de dood zo *überschmecklich* – daar begin je meteen mee. Wij zijn net die vliegen in de Hortus, die op de *Phallus Impudicus*

⁵ ‘Verhaltung’ is hier het *Vorlaufen in die Möglichkeit*.

afrennen. Zodra je die doodslucht in je neus krijgt, dan wordt je zo geil als een aardappel! In plaats van *zurückhaltend* te zijn.

Michel: In *Sein und Zeit* wordt het *Sein zum Tode* ingezet als *vorlaufende Entschlossenheit* om uiteindelijk zicht te krijgen op de *Sinn von Sein* – die er niet is. Maar dit is toch eigenlijk ook ‘de tijd’? En dat ‘zurück’ en dat ‘vor’ is toch eigenlijk de *Gewesenheit* en *Zukunft*?

Oudemans: Natuurlijk! Dat is de volgende stap. En dan pas hebben we Laura’s vraag beantwoord (waarom *Selbigkeit* tijd is). Zeker. Dat moeten we volgende keer doen. Maar, Laurens, is dit duidelijk? Want eigenlijk moet je nu zelf terugwijken voor jouw *Todeslust*. Je bent geil op de dood!

Laurens: Ik kan ook niet wachten tot je op pagina 260 bent!!!

Oudemans: Ook dat. Doorlezen is doodswil...hi-hi. Absoluut! Dat is namelijk het niet-uitwijkend verblijven in het licht. Lezen is uitwijken; is *zurückhalten*. Alles wat je halsoverkop wil is dood. Dus dat terugwijken dat doen we nu zelf – op dit moment – door te zeggen: “Hé jongens, we gaan nu even niet naar de dood, maar we gaan even naar de modaliteit en dan we kijken of er eigenlijk buiten het kennen toegang is tot modaliteit”. En natuurlijk is die toegang er! Want als ik iets verwacht of voorspel, dan is het anders als wanneer ik afwachtend ben en een mogelijkheid zich laat aandienen.

Laurens: Dus dit afwachten is het andere van de propositie?

Oudemans: Dat is dus de propositie *zelf* – wat precies ook in *De Interpretatione* staat als gezegd wordt dat de logos *apophanticos* is. Want – geheel in tegenstelling tot wat Heidegger er over denkt – betekent dat *apophanticos* dat *wie een propositie uit, bloot staat aan de mogelijkheid dat hij vernietigd wordt*. Iedereen die een propositie doet, die neemt een risico: namelijk dat hij kapot gemaakt wordt. En moet afwachtend zijn.

Goed. We kunnen natuurlijk met deze colleges stoppen...of doorgaan met deze *running gag*... Maar dit is eigenlijk toch geweldig hé, dat het lukt!

Michel: Ja, vooral die methodische toegang!

Oudemans: Ja, dat is zó goed! Maar merk je ook dat je van de dood weg moet om hem te zien? Nou – dan moeten we volgende keer nog maar even door. Dat stukje over Valéry moet je niet gaan lezen hoor – dat is te erg.

Michel: Misschien moeten we het stukje over de *vorlaufende Entschlossenheit* erbij lezen?

Oudemans: Dat is goed. De *existential Entwurf* is natuurlijk verschrikkelijk belangrijk. We zouden ook terug kunnen naar de *Alltäglichkeit*. Hiervoor heeft Heidegger gezegd: wat is *Dasein*? Dat is dus: *Sich-vorweg, als schon-Sein-in, als Sein-bei*. Dus *Sich-vorweg* (dat is dit!) *als schon-Sein-in*: dat wil zeggen dat het *Sich-Vorweg* een mogelijkheid is die er altijd al was. Dan komen we bij de tijd. Dus dat zouden we wel kunnen doen. Dat staat ook aan het begin van het stuk over de dood: dat *Dasein Sich-vorweg*⁶ is. We leggen nu uit wat dat is. Ik kan dat niet goed vertalen – ‘jenzelf vooruit zijn’.

Michel, zet jij die tekst op het op blackboard?

Michel: Ok

Aan Jörn – die te laat het college binnen is gekomen vanwege omdat zijn fiets kapot is gegaan – is de straf opgelegd om tijdens het volgende college te trakteren op whisky.

⁶ Zie vermoedelijk bijv. *SuZ* § 50, p. 251